

IDEJA VITALITETA KAO SVETI MEDITERANSKI INAT

O pjesništvu Zlatana Jakšića

UDK: 821.163.42-1.09 Jakšić, Z.

DOI: 10.15291/csi.4620

Poezija Zlatana Jakšića (1924. – 2007.) skriveni je biser hrvatske dijalektalne poezije. Neprijeporno je da Zlatanu Jakšiću, pjesniku koji je toplinom bračke čakavice opjevao život čovjeka Mediterana, pripada mjesto u hrvatskom nacionalnom kanonu. Međutim, ne bilježe ga ni antologije ni leksikoni. Govori ta činjenica da se pogled na dijalektalnu književnost kao na ravnopravan dio književnoga kanona, od polemika Zvane Črnje i njegova osnivanja Čakavskoga sabora 1970-ih godina do danas, nije promijenio. Ta činjenica isto tako govori o bolnoj indiferentnosti hrvatske književne povijesti koja olako propušta ono što ne razumije. No, propustiti poeziju Zlatana Jakšića značilo bi biti bitno zaknut za spoznaju o specifičnostima hrvatske inzularne književnosti druge polovice 20. stoljeća.

Jakšićeva poezija – od prve do posljednje zbirke – poezija je Jadranaca koji životnom vedrinom prkose sudbini birajući ideju vitaliteta kao sveti mediteranski inat. Poezija je to puna drame, ona ni čitatelja ni slušatelja ne ostavlja ravnodušnim, uvlači ga u ritam i dinamiku vlastite mjere i igre. Tema koja se poput niti prepoznatljivosti provlači Jakšićevom poezijom mogla bi se sažeti kao život Brača ili život na Braču. Naizgled bi moglo djelovati da je riječ o uskim ili ponavljajućim motivima, međutim u tome se i krije tajna Jakšićeve poezije kao velike – on uspijeva pjesničkom pričom o Braču i Bračaninu poetski iskazati mitski život otoka i Mediterana. Čitajući Jakšićevu poeziju, od prve zbirke *Zavtri i spjaže* iz 1958. godine do posljednje *Pivac na humaru* iz 2002. godine, mogla bi nam se nametnuti metaforična slika njegove lirike u kojoj se ravnopravno izmjenjuju poetični Vladimir Nazor, u svojoj oglazbljenoj nježnosti lirske riječi, i Grk Zorba u svom prkosnom, satirskom humoru. Sve je to jedan jedinstveni čovjek otoka.

Već u prvoj zbirci poezije *Zavtri i spjaže* Jakšić je već potpuno definirao i tematsku i stilsku poetiku pjesničkoga iskaza. Početak je to kreacije mitologije otoka u malom. Svaka je pjesma mali otočni događaj, običaj, anegdota koja prerasta u dramulet. U tom se kontekstu Zlatan Jakšić pokazuje kao vrstan kreator kompozicije unutar koje čestim gradacijama postiže specifičnu ritmičnost i dinamiku. Primjer kompozicijskoga sklada

zasigurno je pjesma „Jutro” kojom dočarava živopisnu otočnu užurbanost s prepoznatljivim topoima otočnog života: cijela je pjesma radostan splet slike i glazbe koju pjesnik postiže majstorskim variranjem glagola – *zaškripju, kašjat, rasplaču, iskat, putuju*. U ovoj je zbirci svoje mjesto pronašla i antologijska pjesma „Lumbrela”. U njoj je pjesnik uspio uvezati doživljaj tipično otočnog (toplog) humora sa sudbinom siromašnog malog čovjeka, povratnika iz Amerike, u jedinstveni motiv „lumbrela”, kišobrana koji se kao identitetska naljepnica vezuje uz sliku Bračanina. Svojim osjećajem za humor, a koji dobrim dijelom postiže vedrim kontrastiranjem tipičnih slika, Jakšić opjevava tešku sudbinu otočanina koji je nagnan siromaštvom napustio dom otputivši se u Argentinu, da bi se u konačnici vratio još siromašniji negoli je to bio ranije. Kišobran kao „gospodski”, ali i tipično brački rekvizit, u tom ga je smislu učinio važnijim, donio mu svijest dostojanstva. Na tom je tragu i pjesma „Perinac”. Ona tematizira težak život malog čovjeka, otočnoga „lera”, koji je život proveo na ribarnici a da nije okusio ni „zubaca ni triju”. Piše Jakšić i o bračkoj petradi, gomilama, ćulcima i tovarima, kao i o neobičnim otočnim običajima, te ih sve zajedno uvezuje u simbolički raster bračkoga kulturnog pejzaža.

Snig na Braču zbirka je koja svojom naslovnom pjesmom evocira kontrastnu dimenziju pjesništva Zlatana Jakšića. Figurom kontrasta pjesnik osim dramatičnosti postiže upečatljivu poentu. U ovoj je zbirci pjesnik otvoren motivima kojima bi mogao kreirati tipični leksikon Brača. Pravi je primjer njegova „pjesničkog leksikona” primjerice pjesma „Da se je napivat pa onda umrit” u kojoj donosi niz bračkih fraza koje tumači anegdotalnim poetskim krokijima. Nosiva pjesma cijele zbirke zasigurno je „Vrime od škoja” posvećena „šjori Mariji iz Studene”; tretirana u igri dosjetljivih kontrasta vjetrova i ženskih figura otoka. Zbirka *Snig na Braču* čita se i kao kronika Brača jer Jakšić je pjesme posvetio konkretnim i na Braču vjerojatno i danas prepoznatljivim ljudima i događajima, kao što su to pjesme „Anti Žeravici”, „1935. godine”, „Stari Žura” ili „Naš Boćin”. Često Zlatan Jakšić isti motiv varira kroz više pjesama. Zapravo, pojedini motivi – brački pejzaž, povratnici iz Amerike ili život onih koji čekaju na konačan povratak svojih članova obitelji s drugih kontinenata, stalna su njegova preokupacija. Zanimljivo je u tom kontekstu primijetiti da se pjesnički iskaz, njegova imaginacija tu ne umaraju. Dapače! Svaki novi iskaz donosi svježe viđenje i novu dramu. Jer za Jakšića kao i za sve otočane, srce otoka – trg i kale – zamišljeni su *teatrum mundi*. I doista, ta pozornica svijeta u malom uspijeva očuvati uspomene na neobične, ali i posve obične karaktere, domišljatosti i spletke, nade i propala očekivanja. U zbirci *Vrime od škoja* uza sve Jakšićeve šaljive dosjetke i oglazbljene rime, čitatelj doživljava i prepoznaje ideju prolaznosti. Dirljiva je u tom smislu pjesma „Laka mu zemja!” koja izdvojenim i zaključnim stihom – „I svako čudo za tri dana...” – a riječ je o nedovršenoj pučkoj izreci, aludira na prolaznost i neumoljivu kolotečinu života pod kojom nestaju i bol i tuga. Na tom je tragu

i pjesma „Domaća filozofija” koja počinje legendarnim Jakšićevim stihovima „Život je škatula tabaka / koja se je počela praznit / čin si usta pomaka...”. I doista, ulazeći to dublje u živopisne slike i meki ritam zvukovnih figura, čitatelj zamišlja i vidi otočanina, čovjeka, koji prazni svoju škatulu – bilo da je ostao na škoku ili otplovio u novi svijet u kojemu se Brač nazire tek kao kapljica uspomene. Svaki život, sve što je ljudsko, miris je tabaka što brzinom vapura nestaje. U zbirci *Vrime od škoja* pjesnik se otvara i širim oblicima, pjesme mu postaju razvedenije, a time otvorenije fabulativnosti. Očito je to bilo njegovo poetsko zrenje, jer posljednja zbirka *Pivac na humaru* vrhunac je njegove priče u pjesmi. Simbolični pivac na humaru, odnosno pijetao na dimnjaku, sažima bitno od otočne filozofije života. Naslovna pjesma zbirke priča je o ženi koja čeka supruga da se vrati s mora, i dok se on ne vrati, njezina je kuća, ognjište hladno jer nema tko popraviti pijevca na dimnjaku. Sliku teške sudbine žena, svih hrvatskih otočnih Penelopa, Zlatan Jakšić lišava patetike, te svojim specifičnim smijehom kroz suze u zaigranosti jezika i slika odaje im počast jer su svojom strpljivošću i snagom odolijevale vremenu. Čekanje od blagdana do blagdana, slika je nade ne samo u povratak s plovidbe nego i u sam smisao života. Pjesma nade, zaogrnuta ritmom prave drame, zasigurno je i „Braški kalendar”. Pjesnik ideji prolaznosti odolijeva lirskim prepričavanjem običaja, sjećanja, anegdota vezanih uz liturgijsku godinu – pa tako život Brača pratimo od blagdana Male do Velike Gospe. Sva u užurbanom ritmu, ona upozorava na brzo odmicanje vremena, a svojom cikličnom kompozicijom, na idejnoj ga razini smiruje, pripitomljuje vezujući uz dane po kojima otok i otočni svijet doživljava ukupnost vlastite egzistencije.

U zaključnom promišljanju o pjesništvu Zlatana Jakšića nameće nam se sljedeća misao – da je ovaj pjesnik napisao samo dvije pjesme – „Snig na Braču” i „Braški kalendar” – upisao bi se u književnu povijest Brača, ali i u antologijske izbore hrvatske lirike 20. stoljeća. Živeći svoj profesorski poziv u Zadru, gradu otvorenom moru i nebu, rodni je otok nosio kao iskonsko nadahnuće. Djetinja zaigranost koja ga je vezivala uz odrastanje na Braču, nevin i vedar pogled na svijet, postali su temeljne označnice njegove pjesničke poetike. Promatrajući Jakšićev pjesnički opus unutar povijesti hrvatske književnosti 20. stoljeća, smještamo ga uz bok dva jadranska velikana – naime za hrvatsku je književnost Jakšićeva poezija ono što su drame Ranka Marinkovića nadahnute Visom, odnosno čakavski *intermezzi* Živka Jeličića iz njegove proze. Prepoznati i jezičnom čarolijom otkriti nerv mediteranskoga čovjeka – to je uspjelo ovoj trojici. Za njih je život uistinu „škatula tabaka”, koji prođe u brzini jednog okretaja na pozornici života. Lirika Zlatana Jakšića ostaje prepoznatljiva po svojoj vedrini i zaigranosti, nježnom i toplom čakavskom izrazu, jeziku stvorenom za lirsku nježnost, slikanje djetinjih uspomena.

Sanja Knežević